

Pojęcie i przedmiot zainteresowania psychologii rozwoju człowieka

dr Aleksandra Hulewska

Psychologia rozwoju stanowi jedną z głównych dyscyplin psychologii. Przedmiotem jej zainteresowania jest **rozwój psychiczny człowieka** w ciągu życia określany najczęściej jako zespół ukierunkowanych zmian w strukturach i procesach psychicznych oraz w ich zewnętrznych przejawach (tj. zachowaniu). Warto przy tym zaznaczyć, że współcześni psychologowie rozwojowi - w odróżnieniu tych reprezentujących tradycyjny sposób myślenia - nie traktują wieku życia człowieka jako podstawy wyjaśniania zmian rozwojowych. Takie ujęcie jest uznawane za mało użyteczne z perspektywy celów badawczych, jakie stawia przed sobą omawiana dyscyplina psychologiczna. Wiek życia jest obecnie wykorzystywany głównie do tego, by usystematyzować przebieg rozwoju, co oznacza, że jest traktowany jako oś, na której oznacza się moment wystąpienia określonej zmiany rozwojowej.

Jak wyżej wspomniano, przedmiotem badań psychologii rozwojowej są zmiany dokonujące się w psychice i zachowaniu człowieka na różnych etapach jego życia. Podobną problematyką zajmują się także i inne dziedziny psychologii takie, jak psychologia kliniczna, psychologia społeczna, psychopatologia, psychologia wychowawcza itd. To, co wyróżnia w tym aspekcie psychologię rozwojową, to fakt, że zajmuje się ona badaniem specyficznych zmian zwanych **zmianami rozwojowymi**. W najbardziej ogólnym znaczeniu dowolną zmianę można zdefiniować jako różnicę w stanie danego obiektu lub organizacji struktury obserwowaną wraz z upływem czasu. Zmiana rozwojowa jest jednak zmianą szczególnego rodzaju. Nie jest nią na przykład zmiana w zachowaniu powstała wskutek opanowania pewnej czynności czy materiału pamięciowego, które po pewnym czasie mogą ulec zapomnieniu. Aby zmiana mogła zyskać status zmiany rozwojowej, musi charakteryzować się takimi właściwościami, jak: jednokierunkowość, nieodwracalność, trwałość oraz autonomiczność (tj. być wynikiem działania czynników tkwiących wewnątrz ewoluującego układu).

Psychologia rozwoju to bardzo obszerna dyscyplina naukowa. W kręgu jej zainteresowań leży bowiem całokształt życia psychicznego człowieka w perspektywie przemian, jakie w ciągu tego życia zachodzą. Główne działy psychologii rozwoju najczęściej wyodrębnia się na podstawie kryterium wieku (okresu rozwojowego) lub też na podstawie konkretnych aspektów rozwoju. Biorąc za punkt wyjścia pierwsze ze wskazanych kryteriów można wyróżnić takie działy psychologii rozwoju człowieka, jak psychologię prenatalną, psychologię wieku niemowlęcego i wczesnego dzieciństwa, psychologię rozwoju dziecka, psychologię okresu dojrzewania, psychologię rozwoju człowieka dorosłego w fazie wczesnej,

średniej oraz później dorosłości itd. Stosując drugie z wymienionych kryteriów wyróżnia się działy psychologii rozwoju wyspecjalizowane w badaniu zmian rozwojowych zachodzących w konkretnej sferze psychicznego funkcjonowania człowieka. Są to np. psychologia rozwoju myślenia, psychologia rozwoju mowy, psychologia rozwoju osobowości itp.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że psychologia rozwojowa nie zawsze była zainteresowana rozwojem psychicznym na przestrzeni całego życia człowieka. Tradycyjna psychologia rozwojowa przyjmowała, że zmiany rozwojowe psychiki są pochodnymi procesów biologicznego dojrzewania organizmu, co z kolei powoduje, że zachodzą one wyłącznie w okresie dzieciństwa i dorastania. Powyższy sposób myślenia powodował, że psychologia rozwoju przez długi czas była uznawana za naukę o rozwoju psychicznym dzieci i młodzieży i niejednokrotnie utożsamiana z psychologią dziecka albo psychologią wychowania. Sądzono przy tym, iż procesy rozwoju kończą się wraz z osiągnięciem dojrzałości, a życie psychiczne człowieka dorosłego charakteryzuje stabilność w sensie niewystępowania zmian o charakterze rozwojowym. Dopiero w latach osiemdziesiątych ubiegłego stulecia zaczęto podkreślać ciągłość rozwoju w całym życiu człowieka i wskazywać na inne niż wiek czynniki wpływające na przebieg zmian rozwojowych, które w wieku dojrzałym są równie liczne i równie znaczące, jak te dokonujące się w okresie dzieciństwa. Obecnie wskazuje się na kilka istotnych źródeł zmian rozwojowych określanych mianem tzw. **czynników rozwoju**. Są to:

- 1) **Biologia człowieka** – tkwiące w jednostce wyposażenie genetyczne. Jego przejawem są wrodzone anatomiczno-fizjologiczne cechy organizmu, np. pewne cechy budowy ciała i wyglądu, typ układu nerwowego stanowiący podłoże temperamentu, potencjalne możliwości rozwoju inteligencji itp. Ponieważ układ nerwowy jest bardzo plastyczny i może zmieniać się pod wpływem otoczenia, czynniki wrodzone nie zsyłają na człowieka „wyroku”, ale raczej wyznaczają granice rozwoju psychicznego. To, w jaki sposób wrodzony potencjał zostanie wykorzystany, zależy od wszystkich pozostałych czynników rozwoju.
- 2) **Środowisko** - obejmuje otoczenie społeczne, przyrodnicze, klimatyczne, geograficzne, kulturowe itd., w którym człowiek żyje i się rozwija. Najbardziej znaczącą rolę w procesie rozwoju psychicznego człowieka na najwcześniejszych jego etapach ma do spełnienia rodzina. Jest to najważniejsze i niezastąpione środowisko rozwojowe. Na

późniejszych etapach życia ważne funkcje w rozwoju człowieka zaczynają pełnić także inne środowiska takie, jak: grupa rówieśnicza, szkoła, miejsce pracy itp.

- 3) **Wychowanie** – czyli intencjonalne i celowe wpływanie na procesy rozwoju (głównie w dzieciństwie i adolescencji) przez osoby bardziej doświadczone w kierunku ułatwienia wychowankom przystosowania się do życia w określonym środowisku społeczno-kulturowych.
- 4) **Aktywność własna jednostki** – świadoma aktywność człowieka (poznawcza, motoryczna, artystyczna, społeczna itd.). Psychologowie rozwoju są zgodni, że człowiek już od najwcześniejszych lat życia jest w procesie rozwoju aktywnym podmiotem jako, że bierze udział we wszystkich dotyczących go procesach.

Dzięki takiemu szerokiemu ujęciu czynników rozwoju, psychologowie koncentrują się obecnie na całościowym ujmowaniu procesu zmian zachodzących w człowieku na przestrzeni całego jego życia. Pozwala to ująć procesy rozwojowe jako całość i wyeliminować zbędną fragmentację polegającą na osobnym badaniu rozwoju dziecka, rozwoju młodzieży i wreszcie rozwoju człowieka dorosłego. Stwarza to także bardziej sprzyjające warunki dla całościowego traktowania jednostki jako podmiotu rozwoju oraz podkreślenia jej ciągłości w toku zmian.